

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів
(найменування кафедри)

**РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра**

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр та найменування спеціальності)
за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування»
(назва освітньої програми)

на тему: **«МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ»**

Виконавець:

студентка ЦЗФН

Федорова А.Ю.

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

К.е.н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Курганська Е.І.

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Здійснення бюджетного реформування в сучасних умовах стикається з проблемою формування стабільної фінансової бази, необхідної органам державної влади та місцевого самоврядування для реалізації покладених на них функцій та завдань. Але процес бюджетних надходжень повинен забезпечуватися безперервно, супроводжуваний пошуком альтернативних джерел формування доходної частини бюджетів та виявленням для цього резервів їхнього зростання, а також оптимізацією доходів, що надійшли до відповідного бюджету. Від надходження доходів до державного бюджету залежить соціально-економічний розвиток країни, про чому як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, а також фінансова підтримка населенню. Важко переоцінити вплив державного бюджету на ті процеси, що відбуваються у соціальній та економічній сферах суспільства. Через Державний бюджет органи державної виконавчої влади здійснюють реалізацію державної внутрішньої та зовнішньої політики, державне регулювання та стимулювання економіки, фінансування соціальної політики з урахуванням довгострокових інтересів країни. Дослідження питання формування доходу Державного бюджету України є актуальним, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни та завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна та соціальна стабільність і належний життєвий рівень населення. Особливо важливе дане дослідження у сучасних умовах, в період повномасштабних військових дій на території України. Держава перебудувала напрямок бюджетних видатків на воєнні рейки, але при цьому залишаються проблеми фінансування соціальних та економічних програм, які напряму залежать від обсягів надходжень до доходної частини державного бюджету, що ускладнюється зниженням господарської активності підприємців і частковим пошкодженням інфраструктури.

Мета дослідження. Метою роботи є дослідження механізму формування надходжень доходів до Державного бюджету України та визначення пріоритетних напрямків вдосконалення елементів зазначеного механізму.

Завдання дослідження:

- описати економічну сутність доходів державного бюджету України та їх класифікацію;
- дослідити особливості формування доходної частини Державного бюджету України;
- проаналізувати надходження податків як основного джерела доходів державного бюджету України;
- запропонувати пропозиції щодо шляхів вирішення проблем формування доходної частини державного бюджету України в умовах воєнного стану;
- обґрунтувати доцільність запропонованих заходів.

Об'єкт дослідження – доходи Державного бюджету України.

Предмет дослідження - сукупність економічних відносин, які виникають в процесі формування доходної частини Державного бюджету України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, таких як системний аналіз, синтез, економіко-статистичні методи.

Інформаційна база роботи. Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові та законодавчі акти з питань реалізації державної фінансової політики в Україні, звіти Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, матеріали Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України та Рахункової палати України, монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних економістів.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (63 найменування). Загальний обсяг роботи становить 82 сторінок. Основний зміст викладено на 78 сторінках. Робота містить 11 таблиць, 32 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі кваліфікаційної роботи *«Теоретичні засади формування доходів державного бюджету України»* розглянуто економічну сутність доходів державного бюджету та їх класифікацію. Досліджено практику формування дохідної частини Державного бюджету України.

У другому розділі *«Механізм формування дохідної частини державного бюджету України»* проаналізовано особливості та загальний стан дохідної частини Державного бюджету України за 2013-2022 рр. вплив податкових надходжень на формування дохідної частини Державного бюджету України, та проблеми наповнення держбюджету у сучасних умовах.

У третьому розділі *«Шляхи удосконалення формування дохідної частини державного бюджету»* запропоновано заходи зарубіжного досвіду формування доходів Державного бюджету та можливості його використання в Україні. Надані шляхи вирішення наведених проблем планування та виконання Державного бюджету України за доходами в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

Для досягнення поставленої мети в роботі були вирішені наступні завдання: визначено економічну сутність доходів державного бюджету та їх класифікацію; розглянуто практику формування дохідної частини державного бюджету; виявлено особливості формування дохідної частини державного бюджету України; проаналізовано надходження податків як основного джерела доходів державного бюджету України; виділено проблемні аспекти формування дохідної частини держбюджету України; досліджено зарубіжний досвід наповнення дохідної частини Державного бюджету та можливості його застосування в Україні; розроблено пропозиції щодо шляхів вирішення проблем формування дохідної частини державного бюджету України в умовах воєнного стану.

В даній роботі було досліджено особливості, тенденції та перспективи формування доходів бюджету України. Доходи бюджету формуються завдяки податковим, неподатковим доходам, доходам від операцій з основним капіталом, офіційних трансфертів. Кожен із цих компонентів є важливим, але найбільшим бюджетоутворюючим складником є податкові надходження.

В ході дослідження стану доходної частини Державного бюджету України було виявлено наступне:

1. З 2013 по 2022 роки співвідношення доходів державного бюджету України к ВВП з 2013 по 2017 роки зросло на 3,6% і складало 26,9%, а потім почало знижуватись. На нашу думку, цей процес свідчить про переорієнтацію бюджетних потоків до місцевих бюджетів внаслідок поглиблення процесу бюджетної децентралізації, виходу його на фінішну пряму і зростання ролі місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку територій. Щодо збільшення частки доходів в ВВП в 2022 році, то це явище визване війною, падінням обсягу валового внутрішнього продукту України до 70% від минулого року та зростанням доходів державного бюджету за рахунок зовнішніх джерел.

2. Доходи Державного бюджету України за останні 10 років зросли у 5 разів: з 339,2 млрд. грн. у 2013 році до 1787,7 млрд. грн. у 2022 році. Доходи бюджету складаються з податкових та інших надходжень. Податкові надходження за досліджуваний період зросли у 3,5 рази: з 263,9 млрд. грн. у 2013 році до 949,8 млрд. грн. у 2022 році. Інші надходження складаються з неподаткових доходів, зростання яких здійснилось 4,7 в разів: з 73,3 млрд. грн. у 2013 році до 346,3 млрд. грн. у 2022 році; доходів від операцій з капіталом, що зросли з 2013 по 2022 рік в 2 рази: з 0,3 млрд. грн. у 2013 році до 0,6 млрд. грн. у 2022 році.

3. Завдяки виваженій бюджетній політиці України по акумулюванню доходів до Державного бюджету України, план по доходах перевиконувався за 2020 рік не зважаючи на масові карантинні заходи у зв'язку з пандемією коронавірусу (на 19,5 млрд. грн., або на 1,8%) та за 2021 рік (на 223,3 млрд. грн. або на 20,8%). В тяжких економічних умовах повномасштабної війни на території України бюджет держави в 2022 році також перевиконано на 234,7 млрд. грн., або на 15,1%.

4. За останні 4-5 років (за виключенням 2022 року) доходна частина державного бюджету України на 98% складалась із податкових та неподаткових надходжень, при чому більше 80% приходилось на податкові надходження. За 2013 – 2021 роки спостерігається стійка тенденція до зростання частки податкових надходжень у структурі держбюджету, так в 2013 році вона складала 77,8%, а в 2021 році – вже 85,4%. За умови значного скорочення надходжень деяких доходів до бюджету в 2022 році, а також збільшення коштів міжнародних організації питома вага податкових надходжень в даному році скоротилась до 53,1%.

5. Аналіз неподаткових надходжень за елементами свідчить, що найбільшими з них є доходи від власності та підприємницької діяльності. Згідно бюджетного законодавства до них відносять надходження від перевищення валових доходів над витратами Національного банку України; надходження від грошово-речових лотерей; надходження від розміщення в установах банків тимчасово вільних бюджетних коштів; дивіденди, що нараховані на акції (долі, паї) та деякі інші. Динаміка даних

доходів нерівномірна, але можна побачити тренд до зростання: в 2013 році вони склали 33,4 млрд. грн., в 2022 – 87,2 млрд. грн.

6. На протязі 2013 – 2021 року другим за розміром елементом неподаткових надходжень були власні надходження бюджетних установ - надходження, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт та цільових заходів, гранти, дарунки та благодійні внески, а також надходження від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності. За зазначений період вони зросли на 65,6 млрд. грн. і склали в 2021 році 88,4 млрд. грн. В 2022 році власні надходження бюджетних установ зросли до 234,8 млрд. грн. за рахунок отриманих грантів та благодійних внесків, обумовлених воєнним станом державі.

7. Усі податкові надходження до державного бюджету за бюджетною класифікацією підрозділяються на такі групи як податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості (основні податки – податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток), рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів, внутрішні податки на товари та послуги (основні податки – податок на додану вартість та акцизний податок).

8. Найбільшою за обсягом є стаття внутрішні податки на товари та послуги – вона складає в залежності від року дослідження від 60 до 67% усіх податкових надходжень. За 2013 – 2022 роки надходження даних податків до державного бюджету зросло в 3,2 рази, їх обсяг в 2022 році складав 569,4 млрд. грн.

10. Найбільшим за обсягами надходжень до бюджету внутрішнім податком є податок на додану вартість. Податок на додану вартість (ПДВ) – це непрямий податок (тобто його сплата перекладається на споживача товару, послуг) на споживання. Надходження ПДВ до доходів бюджету за 2013 – 2022 роки зросло в 3,5 рази. Так, у 2013 році даний податок складав 136,3 млрд. грн., його частка в доходах Державного бюджету складала 40,2%, в податкових надходженнях – 51,6%. Зростання надходжень податку до бюджету зростало щорічно, навіть у кризові роки. Зростання в абсолютному вимірі й у структурному співвідношенні ПДВ, а також акцизного податку (АП) і мита зумовлено в кризових умовах посиленням фіскальної функції непрямих податків, що спричиняє збільшенням податкового навантаження на споживання. Скорочення обсягів ПДВ в 2022 році в порівнянні з 2021 роком (обсяг податку складав 536,5 млн. грн, тобто 41,4% доходів до бюджету, та 48,5% в податкових надходженнях) обумовлюється зниженням обсягів імпорту, скороченням обсягів виробництва, та зростанням податкової заборгованості внаслідок кризових явищ в економіці, що викликані військовими діями на території України. Надходження ПДВ з вироблених в Україні товарів зросло за рахунок кардинального зменшення бюджетного відшкодування.

11. Акцизний податок також відіграє вагомий роль в формуванні податкових надходжень до Державного бюджету. Обсяг надходжень акцизного податку до державного бюджету України за досліджуваний період (з 2013 рік по 2022 рік) зріс в 2,5 рази, при цьому з 2013 по 2021 рік простежується стійка тенденція до зростання обсягів податку. Так, у 2013 році до Державного бюджету надійшло 41 млрд. грн. надходжень від акцизного податку, що становить 12,1 доходів Державного бюджету та 15,5% від податкових надходжень. В 2022 році надходження податку до державного

бюджету складала 5,7% доходів (10,8% податкових надходжень) у сумі 102,7 млрд. грн., що на 60,1 млрд. грн. менше обсягу 2021 року. Зростання обсягів акцизного податку було зумовлено певним зростанням акцизних ставок на тютюнову й алкогольну продукцію, а також на певні види паливномастильних матеріалів. В 2022 році простежується скорочення обсягів податку в порівнянні з 2021 роком. Здебільшого це пов'язано із скороченням обсягів імпорту та його звільненням від оподаткування на початку війни, збільшенням тіньового обігу підакцизних товарів, пільговим оподаткуванням ряду імпортованих товарів.

9. Друга за розміром стаття податкових надходжень - податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості, її питома вага в структурі досягає від 19 до 28%, особливо частка даних доходів зросла в 2022 році при зменшенні надходжень ПДВ та акцизного податку. За 2013 – 2022 роки надходження даних податків до державного бюджету зросло в 5,1 разів, їх обсяг в 2022 році складав 265,5 млрд. грн. Щодо рентних платежів, то їх частка за досліджуваний період коливалась від 6% до 9% і складала в 2022 році 84,5 млрд. грн. Основний податок – податок на доходи фізичних осіб.

10. За аналізований період 2013–2022 рр. в доходах державного бюджету спостерігається постійне щорічне зростання обсягів податку на доходи фізичних осіб, а саме із 6,2 млрд. грн. в 2013 році до 148,4 млрд. грн. в 2022 році (в 24 рази). Така ситуація зумовлена ростом надходжень та перерозподілом коштів між державним і місцевими бюджетами, а саме частковим зарахуванням надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету. Зростання обсягів ПДФО визване щорічним збільшенням мінімальної заробітної плати, зниженням рівня виплат «тіньових» заробітних плат у зв'язку зі зростанням штрафів за неоформлених згідно трудового законодавства найманих працівників, також ПДФО збільшується на суму військового збору (1,5% до заробітної плати). Зростання ПДФО в 2022 році визване значним зростанням заробітних плат військовослужбовцям.

На основі проведеного дослідження були визначені сучасні проблеми в формуванні доходної частини державного бюджету України на сучасному етапі.

Науковці Національного інституту стратегічних досліджень України, фундаментальною першопричиною вразливості фіскальної стійкості в частині формування доходів держави за досліджуваний період вважають слабку функціональність податкової системи, що проявляється у наступному:

1. Поширеність схем мінімізації та ухилення від податків.

2. Обмеженість потенціалу регулюючої функції податків внаслідок хронічного недовиконання податками фіскальної функції

3. Недовіра до контролюючої функції податків

Розглянемо ряд проблем формування доходної частини 2022 року, що може, на наш погляд, відбитися на обсягах надходження доходів в наступних періодах.

По-перше. Недоотримання надходжень ряду податків, особливо податку на прибуток підприємств із-за скорочення виробництва та закриття значної кількості підприємств та акцизного податку.

По-друге. Істотне зростання податкового боргу та надміру сплачених сум податків.

По-третє. Збільшення нерівномірності надходжень податкових та митних платежів до Державного бюджету України за регіонами та за видами економічної діяльності

В-четверте. Значну роль у формуванні бюджетних доходів у 2022 р. відіграли іноземні гранти - 22% доходів. Така допомога засвідчила солідарність з Україною передових країн світу під час збройної агресії Росії.

Отже, за таких обставин Уряд країни вимушений буде мобілізувати значні ресурси до бюджету через оподаткування, а також раціоналізувати традиційні видатки бюджету на поточні потреби в наступні періоди.

Тому вважаємо доцільним в якості шляхів вирішення проблем формування доходної частини державного бюджету України в умовах воєнного стану рекомендувати наступне:

1. Удосконалити планування та прогнозування податкових надходжень. Від якісного рівня обґрунтованості планування та прогнозування податкових надходжень значною мірою залежить результативність фінансової політики держави у сфері формування доходів бюджету, що, у свою чергу, впливає на структуру та обсяги бюджетних видатків, дефіциту бюджету та пріоритети соціально-економічного розвитку країни в цілому.

2. Важливо посилити обґрунтованість формування бюджетних доходів, що сприятиме підвищенню рівня макроекономічної стабільності.

3. Для компенсації зростаючих видатків необхідно збільшити дохідну частину бюджету, особливо, найменш розвиненим статтям доходів (наприклад, доходи від операцій з капіталом). Це зменшить навантаження та залежність державного бюджету.

4. Необхідно вдосконалити діюче податкове законодавство та встановити диференційовану ставку податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) з метою збільшення дохідної частини бюджету, зменшення тіньового сектору економіки.

5. Посилення контролю за платниками податків зменшить кількість корупційних схем та дасть змогу запобігти ухиленню від сплати податків. Порушення чинного законодавства повинно збільшити розмір штрафних санкцій та розширити їх перелік.

6. Зменшення готівкового обігу, поширення безготівкового розрахунку через сьгоднішні реалії будуть знижувати обсяг тіньової економіки, тобто ресурс буде працювати на розвиток економіки країни.

7. Збільшення неподаткових надходжень шляхом:

- збільшення суми штрафів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху;
- підвищити ефективність сплати державними підприємствами коштів від оренди державного майна;
- збільшити плату за ліцензії для випуску та проведення лотерей, разом із тим впровадити щорічне поновлення ліцензії, яка буде діяти протягом одного календарного року, з можливим її продовженням;
- здійснити контроль за реалізацією майна, що забезпечує основну діяльність бюджетних установ і організацій, а саме – доцільність використання матеріальних і нематеріальних активів, які не пов'язані з виробничими та невиробничими процесами.

АНОТАЦІЯ

Анотація кваліфікаційної роботи бакалавра
 Студентки групи ЦЗФН Федорової Анни Юрїївна,
 на тему “Механізм формування доходної частини державного бюджету України”,
 кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 072:
 “Фінанси, банківська справа та страхування”
 за освітньою програмою “Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування”
 Одеський національний економічний університет
 м. Одеса, 2023 рік

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об’єкт дослідження: доходи Державного бюджету України

Предмет дослідження: сукупність економічних відносин, які виникають в процесі формування доходної частини Державного бюджету України.

В першому розділі розглянуто теоретичні аспекти сутності доходів Державного бюджету України, їх складу, класифікації, джерел формування та практика формування зазначених доходів

В другому розділі проаналізовано надходження доходів державного бюджету України за 2013 – 2022 роки та виявлені проблемні аспекти формування доходної частини державного бюджету України за останній період

В третьому розділі запропоновано шляхи вирішення проблем формування доходної частини державного бюджету України в умовах воєнного стану з урахуванням закордонного досвіду

Ключові слова: державний бюджет, доходи, виконання, податки, неподаткові надходження, операції з капіталом, удосконалення

ANNOTATION

Students of the m-7 group of the center for correspondence education Fedorova Anna Yuryivna,
 "Mechanism of formation of the revenue part of the state budget of Ukraine",
 qualifying work for obtaining a bachelor's degree in a specialty
 072: «Finance, Banking and insurance» ,
 for the educational program
 "Finance, financial management and insurance"
 Odessa National Economic University
 Odessa, 2023

Thesis consists of three chapters. Object of research: revenues of the State Budget of Ukraine

Subject of research is : a set of economic relations that arise in the process of forming the revenue part of the State Budget of Ukraine

In the first section, the theoretical aspects of the essence of revenues of the State Budget of Ukraine, their composition, classification, sources of formation and the practice of formation of these revenues are considered

In the second section, the income of the state budget of Ukraine for 2013-2022 was analyzed and problematic aspects of the formation of the revenue part of the state budget of Ukraine for the last period were identified

In the third section, ways to solve the problems of the formation of the revenue part of the state budget of Ukraine in the conditions of martial law are proposed, taking into account foreign experience

Keywords: state budget, revenues, implementation, taxes, non-tax revenues, capital transactions, improvement